

Lietuvių ir vokiečių taikaus bendravimo bruožai XIV a. karo sūkuryje¹

DARIUS BARONAS

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius

El. paštas: baronas@istorija.lt

Straipsnyje analizuojami lietuvių ir vokiečių taikūs kontaktai XIV a. intensyvaus tarpusavio karo kontekste. Pabrėžiama, kad Vokiečių ordino ir lietuvių karas buvo ne tik tarpusavio neapykantos ir priešiško erdvė, bet ir kūrė taikiam bendravimui palankią terpę, kurios susidarymą traktuojame kaip reiškinį, rodantį pagoniškos Lietuvos visuomenės imlumą naujovėms. Chronologiniai šio straipsnio rėmai daugiausia sutampa su Vygando Marburgiečio *Naujosios Prūsijos kronikos* ribomis (1311–1394). Šioje kronikoje gana detalai vaizduojami įvairiapusiški vokiečių ir lietuvių kovų epizodai. Struktūriškai išryškintos vokiečių ir lietuvių kontaktų sferos leido padaryti išvadą, jog taikūs kontaktai tarp lietuvių ir vokiečių buvo pakankamai intensyvūs, tačiau jie buvo būdingi tik labai siauram šių visuomenių atstovų sluoksniui. Būtent šie žmonės ir buvo pagrindiniai naujovių pernešėjai tarp Vokiečių ordino ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdinių.

Raktažodžiai: Lietuva, lietuviai, Vokiečių ordinas, Kryžiaus žygiai, technologinės naujovės

---

IVADAS

XIII–XV a. vykę lietuvių karai su kryžiuočiais yra tradicinė Lietuvos istoriografijos tema, sulaukusi pakankamai didelio tyrėjų dėmesio². Panaši ir Kryžiaus žygiams skirtos didžiulės istoriografijos padėtis. Vakarų Europos ir Šiaurės Amerikos šalyse ši tema nuo seno tirama ir neatrodo, kad artimiausiu metu tyrimų intensyvumas mažėtų³. Nors Šiaurės Kryžiaus žygių istoriografija ir nėra tokia turtinga, tačiau šią problematiką nuo seno tyrę ir tebetiriantys vokiečių istorikai sukūrė tą žinijos pagrindą, kurio įsisavinimas tampa būtina tolesnių rimtų tyrimų sąlyga.

Iš naujesnių darbų reikia išskirti Sveno Ekdahlio darbus⁴ bei Wernerio Paravicinio (dar nebaigtą) studiją *Die Preussenreisen des europäischen Adels*, kurioje mus dominanti problematika traktuojama bendraeuropiniame kontekste⁵. Dėmesio nusipelnė ir kiek ankstesnis anglakalbei auditorijai skirtas Erico Christianseno darbas, pateikiantis

---

¹ Straipsnio rengimą rėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas; projektas: „Politinės, etninės ir konfesinės konfrontacijos XIII–XV a. Lietuvoje“ (2006).

² *Lietuvių karas su kryžiuočiais* 1964; Ivinskis 1989; Gudavičius 1989; Jučas 1990.

³ Plg. Runciman 1978.

⁴ Ekdahl 1963: 11–19; Ekdahl 1992; Ekdahl 1999 (autorius darbų bibliografija: 65–71).

⁵ Paravicini 1989; 1995.

apibendrintą Šiaurės Kryžiaus žygių vaizdą nuo XII iki XVI amžiaus⁶. Taip pat reikia atkreipti dėmesį ir į pastaruoju metu Lenkijos istoriografiją gerai reprezentuojančius šios problematikos darbus. Ypač įdomus yra Marijos Starnawskos darbas, skirtas Šventojoje žemėje atsiradusių ir savo „atstovybes“ Lenkijoje atidariusių kryžievių ordinų istorijai⁷. Šis veikalas padeda geriau suvokti tarptautinį Šiaurės Kryžiaus žygių pobūdį, primindamas, kad Vokiečių ordinas (toliau – VO) anaipol nebuvo vienišas kovoje su Pabaltijo pagonimis. Šie ir daugelis kitų darbų teikia naujų minčių, galinčių praturtinti ir lietuviškąją istoriografiją.

Jau teko pastebėti tam tikrą lietuvių istoriografijos paradoksą Kryžiaus žygių temos atžvilgiu⁸. Pagrindinė problema ta, kad Kryžiaus žygiai buvo bene labiausiai ideologizuota praeities sfera. Jeigu pirmosios Lietuvos Respublikos laikais (1918–1940), nepaisant to meto istorikams kone visuotinai būdingos „tautiškai teisingos“ laikysenos, egzistavo sąlygos reikštis kritiškai sveikam požiūriui, tai dėl Lietuvos sovietizacijos beveik neliko erdvės blaiiviam žvilgsniui į tolimą praeitį. Lietuvos istorijos mokslo sovietinė indoktrinacija, atskyrimas nuo laisvojo pasaulio istoriografijos lėmė, kad Kryžiaus žygiams skirtus veikalus, net kaip grynų faktų rinkinius, reikia skaityti labai atsargiai⁹. Dėl šių priežasčių susiduriame su keistu dalyku: nepaisant lietuvių ir kryžiuočių karų aktualumo praeityje bei dabar, iki šiol neturime, kaip visai teisingai pastebėjo Rimantas Jasas, mokslinės lietuvių karo su VO sintezės¹⁰. Tikimės, kad jau esančios ir šiuo metu pasirodančios studijos priartins tą laiką, kai ši mūsų istoriografijos spraga bus užpildyta.

Šiame straipsnyje norėtume sutelkti dėmesį į tam tikrus reiškinius, kurie, mūsų manymu, gali pateikti naujų įžvalgų, leidžiančių geriau suvokti, kad lietuvių ir kryžiuočių karas nešė ne tik destruktiją, bet ir buvo svarbus kontaktų su Vakarų krikščioniškuoju pasauliu kanalas. Kalbame apie taikų bendravimą lietuvių ir kryžiuočių karo metu. Istoriografijoje jau pastebėta, kad lietuvių ir kryžiuočių karas anaipol neužgožė kitų, ne karinių, bendravimo formų. Šiuo požiūriu ypač vertinga Rasos Mažeikos studija, skirta prekybos karo ir taikos zonoje tyrimui¹¹. Viena iš taikaus bendravimo formų buvo ir belaisvių problema, kuri būtent XIV a. imta spręsti laikantis to meto krikščioniškoje Europoje priimtinių normų. Šiuo atžvilgiu minėtini Ekdahlis ir Alvydo Nikžentaičio darbai¹². Pastaruoju metu į taikų lietuvių ir vokiečių bendravimą, kartkartėmis virsdavusį netgi ilgalaikę draugystę, dėmesį

⁶ Christiansen 1980.

⁷ Starnawska 1999.

⁸ Baronas 2004: 36–38.

⁹ Geru pavyzdžiu gali būti iki šiol pakaitalo mūsųose neturintis kolektyvinis darbas *Lietuvių karas su kryžiuočiais*.

¹⁰ Vygandas Marburgietis 1999: 60. Nepaisant minėto trūkumo, veikalų apie Vokiečių ordiną ir jo karus Pabaltijyje yra daugybė. Paminėsime tik kai kuriuos. Faktografiškai patikimi yra Jučo *Žalgirio mūšis* ir Broniaus Dundulio *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*, taip pat amerikiečių istoriko W. Urbano *The Baltic Crusade* (1994), *The Samogitian Crusade* (1989), *The Prussian Crusade* (2000). Keletas šio autoriaus knygų jau išversta į lietuvių kalbą, žr. pvz.: *Žalgiris ir kas po jo: Lietuva, Lenkija ir Vokiečių ordinas – nemirtingumo beieškant* (2004). Palyginti neseniai pasirodžiusi E. Gudavičiaus studija *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII a.* ypač vertinga tuo, kad tiksliai atkuriant XIII a. kovų seką pakankamai aiškiai išvelgiamos tuo metu vykusios esminės politinės ir socialinės permainos. Apie Vokiečių ordiną galima sužinoti iš H. Boockmanno *Vokiečių ordinas. Dvylika jo istorijos skyrių* (2003).

¹¹ Mažeika 1993: 105–117.

¹² Ekdahl 1994: 263–269; Nikžentaitis 1997: 507–527.

atkreipė ir Rimvydas Petrauskas¹³. XIV a. pabaigos – XV a. pradžios santykiams skirtoje studijoje kviečiama panašių taikaus bendravimo formų paieškoti ankstesniame laikotarpyje, kai lietuvių ir kryžiuočių karas buvo intensyviausias.

Mes laikomės prielaidos, kad karas visais laikais yra įvairialypis reiškinys, sukeliantis pasekmes daugelyje socialinio gyvenimo sričių, pradedant politika, ekonomika, demografija ir baigiant ideologija bei grožine literatūra. Karo patirtis visuomet yra tragiška, tačiau, kaip ir kiekviena patirtis, ji palieka tam tikrą klodą vertybių, kurios rodo ir visuomenės, ir konkretaus individo sėkmę ar nesėkmę tiek puolant ar ginantis, tiek kariaujant ar taikiai gyvenant. Kitaip tariant, karas ir jo eiga charakterizuoja pačią visuomenę, atskleidžia jos reakciją į mestą iššūkį.

Baltijos kraštuose XII a. pabaigoje prasidėję Kryžiaus karai vietinėms gentims tapo didžiausiu istoriniais laikais žinomu iššūkiu. Joms buvo lemta susidurti su tuo laikotarpiu ypač gerai suręstomis struktūromis – ar tai būtų Katalikų Bažnyčios institucijos, ar kariniai riterių ordinais, ar vokiečių pirklių susivienijimai, ar fiskalinės mokesčių politikos diegimas kraštuose, kuriuose panašūs reiškiniai iki tol nebuvo žinomi. Tiek prūsai, tiek Livonijos gentys per palyginti trumpą laiką tapo priklausomos nuo sietimšalių valdžios. Nesukūrę valstybinių institucijų vietiniai gyventojai pateko į kolonistų valdžią, kurių sukurtos struktūros tiesiog „užklojo“ ankstesnį genčių pasaulį. Vienintelė išimtis šioje vietinių gyventojų pralaimėjimų sekoje yra Lietuva. Jeigu neabejotinai didžiulį Lietuvos vaidmenį užtvenkiant užkariavimų potvynį susiesime su E. Christianseno mintimi, jog nepaisant to, kad Šiaurės Kryžiaus žygiai ir nebuvo tokie įspūdingi kaip žygiai į Levantą, jų pasekmės buvo ir liko kur kas patvaresnės¹⁴, geriau suvoksime Senosios Lietuvos valstybės vaidmenį visos Europos perspektyvoje. Tokia perspektyva nebūtų šių dienų konstruktas, nes VO karai prieš Lietuvą tapo visos Europos diduomenės reikalu. Kita vertus, reikėtų adekvačiai įvertinti lietuvių istorinėje vaizduotėje įsitvirtinusį vaizdinį, esą Lietuva atsilaukusi prieš „visą Europą“. Iš karto reikia pabrėžti, kad niekada „visa Europa“, nekovojo prieš Lietuvą. „Visa Europa“, t. y. lotynišką krikščionybę išpažinusi Europa, buvo savanorių verbavimo erdvė. Savanoriai iš „visos Europos“ yra ne tas pats, kas „visa Europa prieš mus kariavo“. Antra vertus, ką tik minėta perspektyva palanki ir skirtingų kraštų bei visuomenių lyginamosioms studijoms. Apie pastarąsias dabar tik užsimerame, nes manome, kad Lietuvos istoriografijos kontekste jos gali toliau skatinti ir gilinti Pabaltijo kraštų, tarp jų ir Lietuvos, europeizacijos proceso viduramžiais pažinimą. Prie laipsniško šio „didžiojo tikslo“ siekimo ir turėtų prisidėti diskusija apie lietuvių ir kryžiuočių karus, kurie gali būti suvokiami ne tik kaip tragiškas Lietuvos istorijos puslapis, bet ir kaip veiksny, skatinęs Lietuvos visuomenę adaptuotis, perimti ir toliau plėtoti struktūras, padėjusias Lietuvai atsilaikyti. Todėl pagrindinis šio straipsnio tikslas – susisteminti žinias apie taikaus vokiečių ir lietuvių bendravimo XIV a. II pusėje apraiškas ir pabandyti nustatyti šio reiškinio mastą bei reikšmę anuometinei Lietuvai.

PIRMOJI KRYŽIUOČIŲ IR LIETUVIŲ SUSIDŪRIMO PATIRTIS

Pirmieji lietuvių susidūrimai su kryžiuočiais įvyko dar XII a. pabaigoje. XIII a. pradžioje Livonijos vokiečiams pavyko išstumti lietuvių kariaunas iš Padauguvio srities¹⁵. Tuo pat metu lietuvių gyvenamas žemes pasiekė ir pirmieji vokiečių karo žygiai. 1208 ir 1229 m. Kalavijuočių ordino žygių sugretinimas su 1236 m. rugsėjo 22 d. įvykusiu Saulės mūšiu

¹³ Petrauskas 2004: 28–42; Petrauskas 2007: 206–222.

¹⁴ Christiansen 1980: 2.

¹⁵ Gudavičius 1989: 20–29.

leidžia įžvelgti lietuvių karinės organizacijos sugebėjimą adaptuotis, kūrybingai perdirbti ankstesnių pralaimėjimų patirtį ir pasiekti ilgalaikes pasekmes turinčias pergalės¹⁶. Saulės mūšis atvėrė visą seką įstabių lietuvių pergalių: Skuodas (1259), Durbė (1260), Lielvardė (1261), Karusė (1270), Ašeradė, (1279) ir kt. XIII a. ištis išsiskiria lietuvių pergalių gausa.

Šiuo atžvilgiu ryškiai skiriasi XIV amžius. Dauguma minėtų XIII a. lietuvių laimėtų mūšių įvyko anapus Lietuvos ribų, ir tai rodo, kad tuo metu VO keliamas pavojus dar nebuvo toks tiesioginis. Be to, minėtos pergalės, išskyrus Durbės mūšį, buvo pasiektos prieš VO šakos Livonijoje pajėgas, kurios neprilygo VO pajėgoms Prūsijoje. Padėtis ėmė keistis nuo 1283 m., kai VO, nuo prūsų pusės baigęs užkariauti nadruvių bei skalvių žemes, priartėjo prie Nemuno ir „pradėjo karą su ta galinga, kietasprande ir kariauti pratusia tauta, kuri gyveno Prūsijos žemės kaimynystėje, anapus Nemuno, Lietuvos žemėje“¹⁷. Šie chrestomatiniiais tapę Petro Dusburgiečio žodžiai ženklino kone nuolatinio VO ir Lietuvos karo pradžią¹⁸.

XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje priešų sąlytis tapo artimas kaip niekad anksčiau. VO jėgų koncentracija į Pabaltijį tapo prioritetine po to, kai 1291 m. kritus paskutiniam kryžiuočių atsparos punktui Palestinoje, Akros tvirtovei, VO vadovybė buvo priversta laikinai išsikelti į Veneciją, o iš jos – į Marienburgą 1309 metais. Būstinės perkėlimas į Marienburgą byloja, kad VO tolesnį savo likimą siejo su savo valdomis Pabaltijyje. Ordino dėmesio ir resursų koncentracija prasidėjusio nuolatinio karo su Lietuva kontekste leistų manyti, kad XIV a. karas kokybiniu aspektu, lyginant su XIII a., pakito Lietuvos nenaudai.

Nors viduramžiams dažniausiai netinka vėlesnių amžių charakteristikos, tačiau šiuo atveju tebūnie leista ties Nemunu vykusioms kovoms pritaikyti pozicinio karo sąvoką, pabrėžiant tai, kad nė vienai pusei ilgą laiką iki pat Žalgirio mūšio (1410 07 15) nepavyko įgyti lemiamą persvarą. Viena vertus, VO karo mašina klimpo ties Nemuno krantais, kita vertus, lietuviai jau nepelnė tokių išpūdingų pergalių kaip XIII a. ir jiems nepavyko sustabdyti naikinančių VO kariuomenės žygių. Pergales mūšio lauke „mažino“ iš dalies pakitusi VO karo taktika: stambias užkariavimo kampanijas pakeitė smulkūs grobiamieji žygiai („reisa“), reiškę nuolatinį krašto resursų alinimą. Vis dėlto vien šių kariavimo metodų pokyčių nepakanka, kad galėtume paaiškinti, kodėl lietuviai pralaimėjo didžiuosius XIV a. mūšius su kryžiuočiais: Voplaukio (1311), Galialaukio (1338), Strėvos (1348), Rūdavos (1370). Net tokios XIV a. lietuvių pergalės, kaip Medininkuose 1320 ir 1389 m. ar ties Kaltinėnais 1375 m., nenuslopina išpūdžio, kad XIV a. VO perprato lietuvių kariavimo būdą ir neleido sau patirti tokių sukrečiančių pralaimėjimų kaip Saulės ar Durbės mūšiai, sudrebinę VO valstybės pamatus. Dar reikia pridurti, kad minėtas XIV a. lietuvių pergalės pasiekė ne Lietuvos didžiųjų kunigaikščių vedamos pajėgos, bet patys žemaičiai. Tokia padėtis tik dar kartą patvirtina, kad pagrindinėms Lietuvos pajėgoms mūšio lauke XIV a. sekėsi kur kas sunkiau negu XIII amžiuje.

XIV a. mūšiai nesprendė karo baigties. Krašto likimą lėmė nuolatiniai prieš teritorijos siaubimai, tiek VO, tiek LDK karių. 1345–1382 m. vokiečių kronikos užregistravo 66 stambesnius žygius iš Prūsijos ir 30 – iš Livonijos; lietuviai 1345–1377 m. surengė 31 žygi į Prūsiją ir 11 – į Livoniją¹⁹. Apskaičiuoti Lietuvos patirtus nuostolius galima tik apytiksliai, bet vis tiek jie neprilygo „išdegingtai žemei“, kokią aptinkame XIII a. pabaigos Žiemgaloje

¹⁶ Baronas 2006: 40–42.

¹⁷ Petras Dusburgietis 1985: 213.

¹⁸ Christiansen 1980: 132–133, 139–140.

¹⁹ Ivinskis 1978: 255–256.

ar Sūduvoje, nekalbant apie panašius reiškinius Naujųjų laikų karo frontuose. Į skirtingus Lietuvos regionus nukreiptų žygių analizė rodo, kad, nepaisant VO užpuolimų, vietiniai gyventojai išsiugdė išlikimo įgūdžius, kurie padėjo išgyventi nuolatinio pavojaus ir kartkartėmis tikro karo sąlygomis²⁰. Nepaisant abipusių siaubimų tiek vokiečių, tiek lietuvių karo mašina veikė efektyviai²¹.

Daugybės VO žygių aprašymai suteikia žinių ne tik apie karo strategiją ir taktiką, apie nusiaubtas vietas, išvestus belaisvius ir pan., bet yra vertingi ir tiriant tuometinius vokiečių ir lietuvių tarpusavio kontaktus. Šiuo atžvilgiu neprilygstamos vertės yra Vygando Marburgiečio kronika, aprašanti VO 1293–1394 m. istoriją, daugiausia jo karus. Šios kronikos žinios tampa išsamesnės nuo 1311 m., ir būtent ši bei 1394 m. data ir sudarys šio straipsnio chronologinius rėmus. Jau seniai pastebėta, kad VO heroldo Vygando Marburgiečio rašyta *Naujoji Prūsijos kronika* (toliau – NPK) pateikia gausybę detalių iš karybos srities. Dėl šios priežasties kronikos duomenų analizę mes naudojame kaip šio tyrimo pagrindą, papildomai įtraukdami kitų kronikų ir šaltinių duomenis²².

POKALBIAI IR VAIŠĖS

Vygando Marburgiečio kronika pateikia pavyzdžių, kaip lietuviai ir vokiečiai tarpusavyje bendravo „pertraukų“ tarp karinių veiksmų metu. Bendravimo (dažniausiai tai būdavo pokalbiai ir vaišės) partneriai buvo skirtingos socialinės padėties asmenys, pradedant Lietuvos didžiaisiais kunigaikščiais bei VO didžiaisiais magistras ir baigiant bajorais bei pilių gynėjais. Šis spektras nėra itin platus ir apima daugiausia to meto Lietuvos elitą (kunigaikščius ir bajoriją) bei asmenis (pvz., žvalgus), artimai susijusius tiek su vokiečių, tiek su lietuvių karo vadovybe. Tai rodo, kad tiesioginiai kontaktai vykdavo dažniausiai tarp socialiai reikšmingų asmenų arba valdžiai artimų individų. Manytume, Vygandas Marburgietis neatsitiktinai išsamiausiai aprašo Lietuvos kunigaikščių pokalbius su VO atstovais. Tokių pokalbių partneriais minimi Vytenis (1295–1316), Algirdas (1345–1377), Kęstutis (1381–1382), Jogaila (1377–1381, 1382–1392). To meto Lietuvos valdovų pokalbiuose su vokiečiais trūksta Gedimino (1316–1341) ir Jaunučio (1341–1345). Pastarojo valdovo Vygandas Marburgietis savo kronikoje visai nemini. Jis valdė pernelyg trumpai, be to, tuo metu VO nesurengė stambių puolimų prieš Lietuvą, tad Jaunutis tiesiog neturėjo progos aktyviau pasireikšti. Kur kas įdomiau, kad tarp pokalbių partnerių nebuvo Gedimino, juo labiau kad NPK gana vaizdžiai aprašo jo ir Lenkijos karaliaus Vladislovo Lokietkos pokalbį 1330 m. rudenį²³. Apie aktyvią diplomatinę ir karinę Gedimino veiklą gerai žinome iš kitų šaltinių, tad jo pokalbių su VO atstovais nebuvimą turbūt galima aiškinti tuo, kad pakankamai aukštas savo rango pajautimas greičiausiai skatino Gediminą laikytis garbingos distancijos palaikant kontaktus su VO atstovais karo lauke. Visai kitoks valdovas buvo Gedimino brolis Vytenis. Patyręs pralaimėjimą Voplaukio kautynėse ir pats vos nepraradęs gyvybės, Vytenis panorė iš arti pasikalbėti su jį nužudyti bandžiusiu riteriu Duzemeriu. Vytenio dėmesį labiausiai patraukė riterio šalmas ir aštrus kalavijas – dalykai, kurie ypač rūpėjo valdovui kariui²⁴. Gedimino santūrumo

²⁰ Baronas 2004: 45–50; Baronas 2006: 10–12.

²¹ Christiansen 1980: 160–161.

²² *Scriptores Rerum Prussicarum* (toliau – SRP) Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg 1863: 453–662.

²³ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg 1863: 471. Tiesa, šiuo atveju negalime būti visiškai tikri, ar šis Lenkijos ir Lietuvos valdovų pokalbis įvyko akis į akį, ar tarpininkaujant pasiuntiniams.

²⁴ Ten pat: 456–457.

palaiškant oficialius santykius su VO atstovais atitinkamo būto jo sūnaus Algirdo laiky-
na. Nors Algirdas valdė intensyviausių VO puolimų laikotarpiu, mums žinomas tik vienas
atvejis, kai Algirdas asmeniškai bendravo su VO maršalu dėl taikos sudarymo²⁵. Tai įvyko
prieš pat Algirdo mirtį (1377 m. gegužę). VO kariuomenei pasiekus Vilnių, Algirdas buvo
priverstas ieškoti taikos ar paliaubų, todėl pakvietė vokiečių riterius vaišiu. Garbė dalyvauti
Algirdo surengtoje puotoje teko VO maršalui Gotfrydui Lindenui, Brandenburgo komturui
Giunteriui Hohenšteiniui bei Katzenelbogeno grafams Eberhardui V ir Dytheriui VI. Šiuos
garbingiausius svečius lydėjo minia žemesnio rango kilmingųjų. Reikia pažymėti, kad vai-
šės vokiečiams paliko gerą įspūdį ir jie geru žodžiu minėjo Lietuvos valdovo dvarą ir, aišku,
patį šeimininką, kuris pakankamai parūpino midaus ir duonos²⁶.

Ką tik minėtus Algirdo asmeninius kontaktus su VO riteriais ir kryžiuočiais galime lai-
kyti išimtimi, patvirtinančia bendrą taisyklę: per ilgą savo valdymo laikotarpį Algirdas ven-
gė tiesioginių, nors ir oficialių kontaktų su vokiečių riteriais. Iš dalies tai galima paaiškinti
tuo, kad, kaip istoriografijoje jau seniai pažymėta, Algirdas labiau rūpinosi LDK Rytų politi-
ka, o Kęstutis – santykiais su Vakariais²⁷. Tuo metu, kai tiek Algirdas, tiek Kęstutis turėjo vie-
nodas galimybes asmeniškai kontaktuoti su VO atstovais, šis vaidmuo tekdavo pastarajam.
Tai bene geriausiai matyti iš 1362 m. Kauno pilies apgulties aprašymo. Apgultos pilies įgulai
bandė padėti ir Algirdas, ir Kęstutis, kartu atvykę prie Kauno, tačiau tik pastarasis ilgai, nors
ir nesėkmingai, derėjosi su VO magistru Vinrichu Kniprode (1351–1382)²⁸. Mūsų many-
mu, Algirdo išlaikytą distanciją reikėtų vertinti ne tiek kaip jo „Rytų specializaciją“, bet kur
kas labiau kaip jam būdingą supratimą apie savo aukštą rangą. Einamieji politikos reikalai
buvo palikti žemesnio rango asmeniui – Trakų kunigaikščiui Kęstučiui, kurio intensyviems
kontaktams su vokiečių riteriais negali prilygti nė vienas pagoniškos Lietuvos valdovas. Iš
krikščioniškos Lietuvos valdovų tokiais ryšiais pasižymėjo Vytautas²⁹. Tam jis turėjo gerą
pavyzdį – savo tėvą Kęstutį.

KĘSTUČIO RYŠIAI SU VO RITERIAIS

Analizuojant Kęstučio ryšius su VO riteriais, į akis krenta ne tik jų gausa, bet ir *asmeniškumas*. Pirmieji Algirdo ir Kęstučio valdymo metai pasižymėjo labai veržliais lietuvių žy-
giais į VO valdas Livonijoje ir Prūsijoje. Vieno tokio žygio metu, 1352 m. vasario mėnesį,
lietuvių kariuomenė, pasidalijusi į penkis voras, stipriai nusiaubė Kuršių marių pakran-
tės regioną. VO kariuomenei ėmusis atsakomųjų veikslių ir apgynus Labguvos apylinkes,
dalis lietuvių kariuomenės buvo priversta keltis per Deimenos upę. Dalis karių nusken-
do, pats jų vadas, kurį Vygandas Marburgietis vadina „Smolensko karaliumi“, taip pat
vos neprigėrė. Jį suskubo išgelbėti tuometinis Ragainės komtūras Heningas Šindekopfas.
Pastarasis, norėdamas įsiteikti Kęstučiui, pasirūpino, kad „Smolensko karalius“ iškeliav-
tų namo „kaip brangi dovana“, mat Vygando Marburgiečio žiniomis, šis buvo jo sūnė-
nas³⁰. Atidžiau patyrinėjus Kęstučio nelaisvės ir pabėgimo iš Marienburgo pilies 1361 m.
aplinkybes galima įžvelgti, kad į nelaisvę patekusiam Kęstučiui VO vadovybė netaikė
griežtos priežiūros. Labai tikėtina, kad jam buvo sudarytos sąlygos pabėgti, ir jis tuo

²⁵ Ten pat: 589.

²⁶ Ten pat: 587, 589.

²⁷ Kučinskas 1988: 23.

²⁸ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 534–536.

²⁹ Plg. Petrauskas 2004: 30–32.

³⁰ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 517–518.

pasinaudojo³¹. Žinoma, kad Kęstučiui pabėgti iš Marienburgo padėjo VO valdinys Alfas (Alpf)³². Šiame epizode Vygandas Marburgietis nurodo tik tiek, kad tarnas (*servitor*) Alfas buvo pagonių kilmės krikščionis. Tačiau kituose NPK puslapiuose mes aptinkame VO brolių riterių labai panašiu vardu Alff, ir visai teisėtai kyla įtarimas, ar tik Kęstučiui pabėgti padėjęs Alfas ir vėliau Tapiavos piliai vadovavęs Alffas nėra vienas asmuo. Jei tokia prielaida pasitvirtintų, mes turėtume dar vieną faktą apie artimus Kęstučio ir VO atstovų kontaktus. Jei ne, artimi Kęstučio ir VO atstovų ryšiai dėl to nė kiek „nenukentėtų“.

Kęstučiui teko asmeniškai bendrauti su keletu VO aukšto rango pareigūnų:

1362 m. ties Kaunu jis kalbėjosi su magistru Vinrichu Kniprode³³;

1363 m. Kęstučio užklaustas Ragainės komtūras Henrikas Šioningenas praneša jam apie VO kariuomenės žygį link Pieštės ir Veliuonos pilių³⁴;

1366 m. į susitikimą su VO maršalu Heningu Šindekopfu (tuo pačiu asmeniu, kuris 1352 m. Kęstučiui „padovanojo“ „Smolensko karalių“) Kęstutis atvyko raitas su palyda ant žirgų, kurie pakeliui buvo pagrobti iš VO Tamaviškių pilies³⁵.

1369 m. Kęstutis derėjosi dėl apsikeitimo belaisviais su VO maršalu ir grasino kitais metais surengsiąs žygį į Prūsiją³⁶.

1377 m. Kęstutis kalbėjosi su Trakų apylinkės pasiekusios VO kariuomenės maršalu Giunteriu Lindenu. Pastarajam parodyta pagarba padavus ranką nebuvo suteikta eiliniams VO komtūrams ir kitiems vokiečiams. Iš pastarųjų Kęstutis išskyrė savo kūmą, Brandenburgo komtūrą Giunterį Hohenšteiną, pakviesdamas jį bendrai naktinei puotai³⁷.

1379 m. tas pats Giunteris Hohenšteinas informavo Kęstutį, dėl ko vyksta derybų su Jogaila³⁸.

Pateikti pavyzdžiai rodo išties efektingą santykių tinklą tarp Kęstučio ir VO atstovų. Kęstutis jautė, kad vokiečių riterių aplinkoje jo vardas turi daryti gerą įspūdį. 1361 m. prieš patekdamas į nelaisvę, Kęstutis susidūrė su Mikalojumi Vindekaimiečiu ir, norėdamas sustabdyti puolimą, sušuko: „Sustok! Aš Kęstutis! Eik su manim, aš tave apdovanosiu“³⁹. Kartą Kęstutis išdrįso priartėti prie vokiečių kariuomenės taip arti, kad Ragainės komtūras Henrikas Šioningenas pusiau juokais, pusiau rimtai sušuko Kęstučiui, siūlydamas pasiduoti magistrui (1363)⁴⁰. Toks elgesys rodo ne Kęstučio narsą, nes jis taip ir nesugebėjo apginti Pieštės bei Veliuonos pilių, bet jo pasitikėjimą savo saugumu, kuriam iš VO pusės negrėsė joks rimtas pavojus. Familiarus Kęstučio elgesys su vokiečių riteriais neatsitiktinis: jo vykdyta politika VO nebuvo pavojinga⁴¹.

Neabejotinai familiarūs Kęstučio kontaktai su kai kuriais VO riteriais buvo palankūs abipusei pažinčiai. Kai kurie pavyzdžiai leidžia netgi manyti, kad Kęstutis bus, ko gero, bent šiek tiek pramokęs vokiečių kalbos. 1361 m. rudenį bėgdamas iš Marienburgo nelaisvės

³¹ Plačiau apie tai žr. Baronas 2003: 23–33.

³² SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 528.

³³ Ten pat: 534–536.

³⁴ Ten pat: 546.

³⁵ Ten pat: 557.

³⁶ Ten pat: 562–564.

³⁷ Ten pat: 589.

³⁸ Ten pat: 605.

³⁹ Vygandas Marburgietis 1999: 112.

⁴⁰ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 546.

⁴¹ Baronas 2003: 31–32.

jis apsilviko VO riterio apsiaustą ir taip tobulai sugebėjo pasisveikinti su pakeliui sutiktu riteriu, kad šiam nekilo nė mažiausio įtarimo. 1379 m. maršalas Kunonas Hatenšteinas ir Kęstutis, raiti stovėdami skirtingose Neries upės krantuose, trumpo pokalbio metu susitarė, kad į lietuvių stovyklą derybų atvyks Balgos komtūras Dytrichas Elneris ir vertėjas Tomas Survila⁴². Iš NPK aprašymo neaišku, kokia kalba – lietuvių ar vokiečių, kalbėjo tarpusavyje VO maršalas ir Kęstutis. Žinant artimus Kęstučio santykius su vokiečių riteriais ir ganėtinai tikrą liudijimą apie Kęstučio sugebėjimą prabilti vokiškai 1361 m. rudenį, labiau tikėtina, kad ir 1379 m. pokalbis nuo skirtingų Neries krantų vyko vokiečių kalba. Faktas, kad Balgos komtūro ir Kęstučio tolesniam bendravimui buvo reikalingas vertėjas Tomas Survila, rodo, kad nei pirmasis, nei antrasis derybų partneris nemokėjo tiek tobulai vienas kito kalbos, kad galėtų laisvai susikalbėti.

Pakankamai intensyvūs Kęstučio kontaktai su VO riteriais rodo, kad abi pusės turėjo remtis tarpusavio elgesio standartais ir kodais, kurie turėjo būti respektuojami iš abiejų pusių. Korektiško elgesio standartų neabejotinai galime įžvelgti Kęstučio veikloje. Bene geriausiai Kęstučio laikyseną atspindi jo elgesys su Ekersburgo pilies viršininku Jonu Surbachu 1378 m.: pastarąjį lietuvių kariai norėjo paaukoti savo dievams, bet Kęstutis to neleido padaryti ir taip išgelbėjo riterio gyvybę. Šis nuo seno mūsų istoriografijoje žinomas epizodas buvo laikomas Kęstučio humaniškumo ir gailėstingumo apraiška⁴³. Dėl tokio požiūrio iš dėmesio regračio išleistas faktas, jog Jonas Surbachas pats pasidavė į nelaisvę⁴⁴. Pasiduodamas į nelaisvę svarbus (kilmingas ar turtingas) belaisvis pagal to meto karo papročius turėdavo teisę tikėtis savo gyvybės išsaugojimo. Kęstučio elgesys atitiko įprastą modelį. Tokio modelio kilmingųjų belaisvių atžvilgiu laikėsi ir VO pusė. Tai geriausiai matyti iš epizodo, aprašančio, kaip 1363 m. Veliuonos pilies seniūnas Goštautas pasidavė VO maršalo globai⁴⁵. Skirtumas tarp epizodų ties Ekersburgo ir ties Veliuonos pilimis tik toks, kad Kęstučiui pavyko pažaboti savo eilinių karių impulsyvumą, o VO maršalui nepavyko to padaryti: įtūžę kariai nužudė Goštautą pakeliui į jo palapinę, ir maršalui beliko tik piktintis dėl nederamo savo karių elgesio.

Mūsų manymu, faktas apie abipusiai galiojusias normas nusipelnė didesnio dėmesio nei įprastai, kai nurodoma, jog krikščionio riterio elgesio su pagonimis nevaržė jokie moraliniai stabdžiai⁴⁶. Neneigiant akivaizdžių ir gerai žinomų abipusio žiaurumo atvejų, reikia pabrėžti, kad tam tikrais momentais „kilmingųjų solidarumas“ labiau nei krikščionio ir pagonio priešprieša motyvuodavo elgesį su priešu.

RITERIAI LIETUVOS KUNIGAİKŠČIŲ TARNYBOJE

Kęstučio bene geriausiai paliudytas Lietuvos kunigaikščių pasirengimas laikytis priimtino, korektiško elgesio taisyklių sudarė sąlygas daliai vokiečių riterių tikėtis tarnybos pas Lietuvos kunigaikščius. Turimų šaltinių duomenimis, riterių „įdarbinimo“ Lietuvos valdovo dvare pradininku buvo Gediminas. 1337 m. VO Nemuno saloje ties Veliuona pasistatė Bajerburgo pilį, kurią kai kurie įguloje tarnavę prūsų vitingai panoro išduoti Gediminui. Vienas iš jų atvyko pas Gediminą ir pranešė apie šią klastą. Vis dėlto ši slapta informacija

⁴² SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 597.

⁴³ Kučinskis 1988: 193.

⁴⁴ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 596.

⁴⁵ Ten pat: 540, 547.

⁴⁶ Boockmann, H. *Der Deutsche Orden. Zwölf Kapitel aus seiner Geschichte*. München: C. H. Beck, 1994. 4. Aufl. 168.

buvo nutekinta iš Lietuvos valdovo dvaro ir vienas „probus vir“ laiku įspėjo įgulą apie jai gresiantį pavojų⁴⁷. Nežinia, kas buvo tas „probus vir“, tačiau sprendžiant iš to, kad informacija turėjo būti konfidenciali, sąmokslą atskleidęs asmuo buvo slaptas VO šalininkas, ir iš vėlesnių pavyzdžių, rodančių, kad riteriai tarnaudavo Ldk dvare, galime manyti, kad ir šis perdėm lakoniškai aprašytas asmuo galėjęs būti riteriu. Juo labiau kad kitas veikiausiai Gedimino dvarą liečiantis šaltinis, būtent Pilypo de Mezieres *Senajo piligrimo sapnas*, praneša apie VO riterį, kuris, patekęs į lietuvių nelaisvę, ilgai neišgyveno, todėl didelį Lietuvos valdovo pasitikėjimą ir tapo jam artimu žmogumi⁴⁸. Panašią karjerą padariusių riterių galėjo būti ir daugiau, nors šaltiniai daugiau kalba apie į nelaisvę papuolusius riterius; tokių 1283–1409 m. priskaičiuota apie 110⁴⁹. Apie tolesnį jų likimą trūksta duomenų, nors aišku, kad dalis atgaudavo laisvę pasikeitus belaisviais. Įdomų atvejį pateikia Henrikas Kranichfeldas: 1353 m. patekęs į lietuvių nelaisvę, jis, jau atgavęs laisvę, 1361 m. dalyvavo Kęstutį paimant į nelaisvę⁵⁰. Bene geriausią pavyzdį apie VO ordino riterių tarnybą Lietuvoje pateikia Livonijos kronikininkas Hermanas Vartbergė, pranešdamas, kad 1374 m. į lietuvių pusę perbėgo du riteriai – Jonas Landsbergis ir Frydrichas iš Meiseno⁵¹. Dėl tokio elgesio kronikininkas juos pavadino atskalūnais – „apostatais“. Vis dėlto to meto vokiečių ir lietuvių santykių kontekste, net iš vokiečių pusės žiūrint, toks perbėgimas neprilygo nusikaltimui, už kurį grėstų mirties ar kita kokia ypač sunki bausmė. Priešingu atveju vargu ar po ketverių metų Jonas Landsbergis būtų grįžęs atgal į Livoniją⁵². Nežinia, kurio Lietuvos kunigaikščio dvare prieglobstį buvo radę šie du riteriai, nes juos galėjo priimti tiek Algirdas, tiek Kęstutis ar bet kuris kitas kunigaikštis. 1382 m. žiemą susidūrus VO ir Vytauto vestoms pajėgoms, pastarasis pabėgo drauge su vienu riteriu („miles“)⁵³. Nors NPK apie jį nepateikia išsamesnių duomenų, tačiau turint omenyje ankstesnius pavyzdžius, galime manyti, kad šis „miles“ veikiausiai buvo vokiečių riteris. Riterių tarnyba Lietuvos kunigaikščių dvaruose nebuvo reglamentuota. Tokie dalykai priklausydavo nuo privačių sprendimų, kai net nuotaika galėjo lemti sprendimą „taip“ arba „ne“. Ypač tai gerai atskleidžia kunigaikščio Izenburgo nuotyčiai Lietuvoje 1382 metais. Su nedidele palyda apsistojęs Vilniaus apylinkėse jis siunčia vertėją pas „karalių“, prašydamas apsaugos ir leidimo pas jį atvykti – mat norįs pamatyti Lietuvos valdovą⁵⁴. Iš pradžių gavęs neigiamą atsakymą Izenburgo kunigaikštis neatlyžo ir dar kartą pasiuntė savo pasiuntinį pas Lietuvos valdovą. Šįkart pastarasis buvo gerai nusiteikęs: Izenburgo kunigaikštis aštuonias dienas galėjo puotauti prie Lietuvos didžiojo kunigaikščio stalo, gavo gausių dovanų bei vedlį ir buvo saugiai palydėtas iki Prūsijos pasienio⁵⁵.

Reikia pažymėti, kad vokiečių riterių tarnybos Lietuvos kunigaikščiams fenomenas turėjo savo atitikmenį ir Lietuvoje. Bene geriausiai žinomas yra Lietuvos bajorų brolių Survilų

⁴⁷ Ten pat: p. 493.

⁴⁸ Mezieres 1969. Vol. 1: 236–237.

⁴⁹ Nikžentaitis 1997: 525.

⁵⁰ Ten pat: 520, 527, 530–531.

⁵¹ SRP. Bd. 2: Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae: 104–105.

⁵² Ten pat: 116.

⁵³ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 612.

⁵⁴ Reikia pažymėti, kad mūsų istoriografijoje tikriausiai dar nenustatyta, apie kurį Lietuvos valdovą čia kalbama (Vygandas Marburgietis 1999: 182–183, 353). Greičiausiai apie Jogailą, nors neatmestini ir kiti.

⁵⁵ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 620.

tarnybos VO pavyzdys. Tomas ir Hansas Survilos, tikriausiai dar 1365 m. drauge su Kęstučio sūnumi Butautu perėję į VO pusę, toliau jam tarnavo keletą dešimtmečių⁵⁶. Jie tapo asmenimis, tarpininkavusiais palaikant santykius tarp VO vadovybės ir Lietuvos kunigaikščių⁵⁷. Vokiečių riterių ir brolių Survilų pavyzdžiai rodo, kad tarnyba „pas svetimus ponus“ buvo įmanoma tiek vokiečiams, tiek lietuviams. Tai nebuvo masinis reiškinys, bet jis patvirtina sąlyginai laisvą žmonių judėjimą abiem kryptimis.

VOKIEČIŲ IR LIETUVIŲ PERBĖGĖLIAI

Vokiečių riteriai nebuvo vieninteliai užsieniečiai, adaptavęsi Lietuvoje XIV amžiuje. Jų likimo brolių, žemesnio rango asmenų, taip pat aptinkame abiejose kariavusiose pusėse. Įdomu, kad perbėgėlių į Lietuvą pasitaikydavo netgi iš artimiausios aukštųjų VO pareigūnų aplinkos. Štai 1364 m. jungtinio Prūsijos ir Livonijos pajėgų žygio į Lietuvą metu į vokiečių nelaisvę pateko buvęs Livonijos maršalo tarnas Hankė Pašedachas⁵⁸. Priešo stovyklos žmonės, artimi svarbiausiems asmenims, turėjo būti labai vertinami dėl savo patirties ir informuotumo. Ne mažiau svarbūs buvo ir tie kuklios kilmės asmenys, kurie galėjo pasižymėti kaip profesionalūs priešų kariuomenės vedliai. Tokių vaidmenį galėjo atlikti tiek vietiniai, gerai pažinoję savo gimtąjį kraštą asmenys, tiek nevietiniai gyventojai, pasižymėję ypatingais šnipinėjimo įgūdžiais. Kartais tokie žinovai patekdavo į nelaisvę priešui užpuolus ir būdavo priversti atskleisti slaptas žinias, kaip kad nutiko vienam Gunlaukio krašto gyventojui, kuris ne laiku išėjo iš papilio ir pateko į Kęstučio karių rankas⁵⁹. Dar didesnė netektis ištikdavo tada, kai į priešų rankas patekdavo profesionalūs kariuomenės vedliai. Tad neatsitiktinai Vygandas Marburgietis praneša, kad bajoro Dirsūno sūnui 1371 m. pavykę, be Tamaviškių pilies viršininko, į nelaisvę paimti ir „vieną vedlį, kuris anksčiau buvo ištikimas, bet paskui tapo niekšu“⁶⁰. Šis laikotarpis lietuvių žvalgybai turėjo būti ypač vaisingas, nes tuo pat metu į lietuvių pusę perėjo šeši vyrai, žinoję krašto kelius. Gavęs tokius žinovus, Kęstutis dar tais pačiais metais nusiaubė Zėhesteno pilies papilį ir apylinkę⁶¹.

VO kariuomenei karo žygių metu taip pat pavykdavo sučiupti vietinių arba nevietinių žmonių, galėjusių nurodyti slaptavietes, kuriose slapstydavosi potencialūs belaisviai. Pirmuoju atveju tektų minėti vieną „šventą vyrą“, kuris, paimtas į nelaisvę, parodė vokiečių kariuomenei kelią į slaptas lietuvių susitelkimo vietas⁶². Antruoju atveju prisimintinas jau

⁵⁶ Ten pat: 550–551.

⁵⁷ Vygandas Marburgietis 1999: 300

⁵⁸ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 541–542.

⁵⁹ Ten pat: 570.

⁶⁰ Vygandas Marburgietis 1999: 145.

⁶¹ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 570–571.

⁶² Ten pat: 542–543. Čia tenka padaryti vieną išlygą. Istoriografijoje įsivyravusi nuomonė, esą šis „vir sanctus“ buvo pagonių žynys, kuris buvo priverstas rodyti vokiečiams kelią link jiems rūpėjusio grobio (plg. ten pat: 542, nuoroda Nr. 682; Vygandas Marburgietis 1999: 123). Reikia pažymėti, kad „vir sanctus“ = „žynys“ – tik tikėtina interpretacija, ne daugiau. Ne mažiau tikėtina, kad kronikos autorius krikščionis taip galėjo pavadinti krikščionių atsiskyrėlį, nes: a) pagoniška Lietuva nebuvo uždara krikščionims ir b) jau tada vokiečių žygių į Lietuvą metu į jų nelaisvę šalia lietuvių pakliūdavo ir „rusėnai“, kuriuos galima traktuoti ir kaip Rytų slavus, ir kaip stačiatikius (plg. SRP Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 543, 586). Tai reiškia, kad konfesiškai ir tautiškai mišrioje XIV a. Lietuvoje buvo galima aptikti krikščionių, kurių vienas ir galėjo būti Vygando Marburgiečio „vir sanctus“. Plačiau apie pastarąjį reiškinį žr. Баронас 2004: 161–166.

minėtasis Hankė Pašedachas, kuris, gelbėdamas savo kailį, vokiečiams buvo pasišovęs nurodyti lietuvių slaptavietes⁶³.

Sunkiau nustatyti nevietinius gyventojus, šnipinėjusius svetimame krašte. Vertingi, be jokios abejonės, yra iš dalies išlikę VO šnipų 1384–1402 m. sudaryti Lietuvos kelių aprašymai (Wegeberichte)⁶⁴. Ieškant Lietuvai dirbusios galimos „agentūros“ Prūsijoje pėdsakų, reikėtų atkreipti dėmesį į kariuomenės vedlį iškalbingu vardu Lapė. 1381 m. Kęstučio žygio į Prūsiją metu jo pasiteirauta apie padėtį *tėvynėje* (t. y. Prūsijoje)⁶⁵. Mūsų supratimu, šis Lapė galėjo būti arba vietinis Prūsijos gyventojas, dirbęs Kęstučiui, arba jo valdinys, šnipinėjantis Prūsijoje.

Jan minėti perbėgėlių (kariuomenės vedlių ir šnipų) pavyzdžiai svarbūs tuo, kad jie rodo egzistavus tam tikrą socialinę terpę, kurioje žinios apie svetimą kraštą buvo prieinamos „savame“ krašte. Tokie žmonės, be abejo, turėjo disponuoti įgūdžiais, kurie padėjo palaikyti kontaktus su vietiniais žmonėmis, esančiais tiek toli nuo valdovo dvaro, tiek pačiame valdovo dvare. Reikia pasakyti, kad ir vokiečiai, ir lietuviai turėjo savo „ausis“ svetimame krašte ir netgi valdžios būstinėse. Būtent tokių „ausų“ egzistavimą rodo tas faktas, jog prieš ruošdamasis užpulti Ekerbergo pilį Kęstutis turėjo apsimesti sergąs, kad užliūliuotų priešo budrumą⁶⁶. Manytume, kad ganėtinais pažodžiui derėtų suprasti ir tą Vygando Marburgiečio kronikos vietą, kur kalbama, jog Jogailos ir Vytauto tarpusavio kovos garsai „pasiekė maršalo [Kunono iš Hatensšteino] ausis“. Turint omenyje to meto komunikacijos sąlygas, aišku, kad tokios ir panašios žinios pasiekdavo adresatą dažniausiai tik žmonėms tarpininkaujant. Savų informatorių bei pakankamai glaudžių tarpusavio ryšių egzistavimas tiek VO, tiek ir Lietuvos pusėje sudarė geras sąlygas plisti ne tik naujienoms, bet ir naujovėms.

TILTAI IR BOMBARDOS, VALTYS IR ŽVALGAI

Iš karto reikia pažymėti, kad nors karinės technikos naujovių įsisavinimo atžvilgiu VO dažnai pirmavo Lietuvos atžvilgiu, tačiau tai neturėjo lemiamos reikšmės, nes Lietuva greitai perimdavo naujoves⁶⁷. Be to, naujovės sklido abiem kryptimis. Toks procesas jau vyko XIII a., kai užkariaudami prūsus kryžiuočiai perėmė ir kai kuriuos jų ginkluotės elementus⁶⁸. Kai kurios lietuvių ginklų rūšys buvo labai vertinamos VO valstybėje ir kituose Vidurio Europos kraštuose⁶⁹. Šiuo atžvilgiu bene labiausiai išgarsintas yra lietuviškasis skydas, XIV–XV a. pasklidęs po Rytų ir Vidurio Europos šalis⁷⁰. Toliau pateikiami duomenys turėtų geriau atskleisti technologinių naujovių perėmimą.

Jan minėjome, kad Vygando Marburgiečio kronika iš kitų VO kronikų išsiskiria karinių detalių gausumu. Aprašydama ties Nemunu statytas VO pilis ji pateikia tam tikrų duomenų apie fortifikacinius įrenginius. Šios medinės pilaitės turėjo būti panašios į dar XIII a. prūsų užkariavimo metu vokiečių statytas pilis, kurias sudarydavo griovys, pylimas ir dviguba rąstų siena, iš išorės tinkuota molio mišiniu. Tokios paprastos konstrukcijos pilys to meto Prūsijos sąlygomis buvo pakankamai efektyvios. Užkariavus Prūsiją ir prasidėjus karams su lietuviais,

⁶³ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 542.

⁶⁴ SRP. Bd. 2: Die littaueschen Wegeberichte: 664–708; dar žr. *Kraštas ir žmonės* 1988: 9–42.

⁶⁵ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 599.

⁶⁶ Ten pat: 596.

⁶⁷ Nikžentaitis 1992: 18–19.

⁶⁸ Plačiau apie tai žr. Nowakowski 1980.

⁶⁹ Nikžentaitis 1992: 24.

⁷⁰ Bumblauskas 2005: 80, 88–89.

kryžiuočiai pasienio srityse ir fronto linijoje iki pat XV a. pradžios statė panašias pilies⁷¹. Vis dėlto kai kurie duomenys leidžia spėti, kad bent kai kurios iš jų galėjo būti sudėtinės konstrukcijos statiniai. 1336 m. magistras Dytrichas Altenburgas Nemuno Romainių saloje tarp Veliuonos ir Pieštvs pastatė Marienburgo pilį, o priešais ją – dar vieną specialų įrenginį (*fortalicium*)⁷². Toks įrenginys turėjo atlikti apsauginio priešpilio (vok. *Vorburg*), stovinčio per atstumą nuo pilies, vaidmenį⁷³. Šiek tiek vėliau, 1338 m., tas pats magistras ir Bavarijos kunigaikštis Henrikas pastatė dvi pilies netoli Veliuonos: naująją Bajerburgo ir veikiausiai 1336 m. nebaigtą statyti ir lietuvių sunaikintą Marienburgo⁷⁴. Bajerburgo pilis turėjo priešpilį (*propugnaculum*). Mūsų manymu, tokie terminai, kaip *fortalicium* ar *propugnaculum*, gali reikšti panašius dalykus: priešpilį, fortą ar net bokštą⁷⁵. Kadangi šios pilys stovėjo Nemuno salose, galime manyti, kad priešpiliai, stovėdami ant upės krantų, turėjo saugoti prieigas prie pilių. Ryšį tarp tokios pilies ir priešpilio tikriausiai turėjo užtikrinti tiltas⁷⁶. Ganėtinai sudėtingų fortifikacinių įrenginių vaizdas iškyla, kai Vygandas Marburgietis ima pasakoti apie Kęstučio 1363 m. pastatytą pilį (*fortalicium*) Gotesvederio (Virgalės) saloje, kurią su krantu jungė tiltas⁷⁷. Savo ruožtu tiltas buvo sutvirtintas dviem bokštais (fortais?), tinkamais gynybai⁷⁸. Kryžiuočiai užtikdavo tiltų ir kitose Lietuvos vietose. 1365 m. vasarą vokiečių kariuomenei, judėjusiai Maišiagalos–Kernavės kryptimi, pavyko sudeginti tiltą, kuris, spėjama, turėjęs jungti Neris krantus⁷⁹. 1369 m. vasarą (?) vokiečių kariuomenė ties Paštuvos pilimi aptiko „menką tiltą per Nemuną“⁸⁰. Tai, kad Lietuvoje XIV a. pasirodo žinios apie tiltus per Nemuną ir veikiausiai Nerį, yra dėmesio vertas faktas. Jie negalėjo atsirasti be specifiniais įgūdžiais disponavusių žmonių. Mintis apie Lietuvos kariuomenės sudėtyje buvusias inžinerinės paskirties formuotes atrodo visai tikėtina. Ypač kai atkreipiame dėmesį į tai, kad lietuvių kariuomenė galėdavo tiltą pasistatyti tiesiog žygio metu. 1376 m. per lietuvių žygį į Prūsiją didiko Svirdeikio vadovaujamos pajėgos ties Įsrutimi pastatė tiltą per upę, prakirto užkardas, kuriomis vokiečiai buvo apsitvėrę savo pasienį, ir paruošė kelią tolesniam lietuvių

⁷¹ Arszynski 1995: 119–130.

⁷² SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 490. Lietuviškajame NPK šis *fortalicium* verčiamas „bokštu“ (Vygandas Marburgietis 1999: 84). Tai galimas vertimo variantas, tačiau patį „bokštą“ greičiausiai reikia įsivaizduoti kaip pilies priešakinį fortą, priešpilį, skirtą atremti pirmąjį prieš puolimą.

⁷³ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 493, nuoroda Nr. 283.

⁷⁴ Taip mano Hirschas (žr. SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 493, nuoroda Nr. 283). Ivinskio nuomone, po sunaikinimo 1336 m. ši Marienburgo pilis daugiau nebuvo atstatyta ir tik vėliau, 1367 ir 1368 m., buvo pastatyta labiau į vakarus ir arčiau Veliuonos nukelta kita Marienburgo pilis (Ivinskis 1989: 66).

⁷⁵ Žinomų dalykų artimumas gerai matyti iš tos Vygando Marburgiečio kronikos vietos, kurioje, aprašant 1362 m. Kauno pilies apgultį, nurodoma, kad magistras liepė suręsti „sepem fortem cum fortalycis sive propugnaculis“ (SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 531). Kaip matyti iš Petro Dusburgiečio kronikos, kur aprašoma prūsų vykdyta Karaliaučiaus apgultis, *propugnaculum* galėjęs būti panašus į bokštą (SRP 1861. Bd. 1: Petri de Dusburg Cronica terre Prussie 106: „propugnaculum firmum ad modum turris <...>“).

⁷⁶ Tikėtina, kad šioje srityje dar daug ką galėtų pasakyti archeologai. Kaip pastebi G. Zabiela, Lietuvoje būta apie dešimt kryžiuočių piliaviečių, iš kurių tik viena, vadinama Veliuonos Pilaitės, kasinėta, tuo tarpu maždaug pusės kitų net tiksliai lokalizacija nežinoma (Zabiela 1995: 62).

⁷⁷ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 540, 545–546.

⁷⁸ Ten pat: 546.

⁷⁹ Ten pat: 553.

⁸⁰ Ten pat: 564.

kariuomenės judėjimui⁸¹. Kęstučio kariuomenei tai buvo įprasta, nes ir 1382 m. jo kariai pasistatė tiltą per Įsrapisos upę, kad galėtų užpulti Laukiškių kraštą⁸². Mūsų manymu, visa tai rodo, kad XIV a. II pusėje inžineriniai Lietuvos kariuomenės daliniai jau buvo pakankamai išsiskirianti ginkluotųjų pajėgų rūšis. Vėlgi turime pagrindo manyti, kad ką tik minėtų fortifikacinių įrenginių atsiradimui palankią dirvą sudarė kontaktai su VO ne tik karo lauke, bet ir taikiai bendraujant. Šiuo atžvilgiu ypač iškalbingas 1356 m. popiežiaus Klemenso VI laiškas, kuriame priekaištaujama VO, kad šis, apeidamas Lenkijos interesus, nukreipęs pirklių srautus per Lietuvą, kuriai padėjo statyti tiltus ir tiesti kelius. Maža to, popiežius skundėsi dar ir dėl to, kad VO parėmė lietuvius ginklais ir žmonėmis kare prieš Lenkiją⁸³.

Bene geriausiai Lietuvos sugebėjimą perimti naujoves iš VO atspindi šaunamųjų ginklų diegimo sparta Lietuvoje. Jau XIII a. lietuviai retkarčiais naudojo arbaletą, kuris XIV a. tapo pakankamai įprastu lietuvių ginkluotės elementu⁸⁴. 1337 m. puolant Bajerburgo pilį žuvo Trakų kunigaikštis. Jį nukovė arbaletininkų būrio vadas Tilmanas Zunpachas, šaudęs veikiausiai iš stambaus arbaletu – arkbalistos⁸⁵. Atrodo, kad panašūs ginklai Lietuvos kunigaikščių arsenale atsirado palyginti greitai. 1352 m. Vengrijos karaliui Liudvikui Didžiajam puolant lietuvių įgulos ginamą Belzo pilį, jo karius pasitiko stipri arbaletininkų komandos paleistų strėlių ir akmenų kruša⁸⁶. Dar sparčiau Lietuvos kariuomenėje prigijo paraku šaunamieji ginklai. VO arsenaluose patrankos pradėtos minėti nuo 1374 metų⁸⁷. Pirmą kartą prieš lietuvius VO panaudojo bombardas, 1381 m. puldamas Naupilio pilį. Turbūt ne tiek bombardų griauamoji jėga, kiek šūvio efektas buvo toks paveikus, kad lietuvių įgula tiesiog pasidavė⁸⁸. Tai iš tikrųjų buvo naujos kartos ginklas tikrąja šio žodžio prasme. Ir jau kitais metais šį ginklų matome lietuvių pusėje: 1382 m. vasarą Kęstutis, Nemunu atsiplukdęs bombardą, apgulė kryžiuočių Jurbarko pilį. Nėra žinoma, iš kur Kęstutis gavo bombardas: gali būti, kad jis pasinaudojo savo turimais agentais Prūsijoje ir pasirūpino kuo greičiau į savo pusę prisivilioti bombardą turintį „puškorių“ iš VO žemių; gali būti, kad jis, iš Jogailos atėmęs Vilnių, pastarojo arsenale bus radęs naujos kartos ginklą ir jį prižiūrėti mokantį personalą. Pastarasis spėjimas mums atrodo labiausiai tikėtinas, nes, kiek vėlesniais duomenimis (1382), Jogailą bombardomis aprūpino tuometinis jo sąjungininkas – VO⁸⁹. Galime manyti, kad arba Kęstučio turėti kontaktai, arba Jogailos palaikyti ryšiai su VO padėjo aprūpinti Lietuvos kariuomenę bombardomis. Bet kuriuo atveju labiausiai tikėtina, kad jos būtent per vokiečius iš Prūsijos pateko į Lietuvą.

XIV a. vokiečių ir lietuvių kariavimo būdas supanašėjo⁹⁰. Kalbant šiuolaikine kalba, tuo metu vyko savotiškos „ginklavimosi varžybos“. Kai kuriose srityse lietuviams tekdavę vy-

⁸¹ Ten pat: 578.

⁸² Ten pat: 603.

⁸³ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae* 1860: 577–578. Plačiau apie tai žr. Mažeika 1993: 115–116.

⁸⁴ Rackevičius 2002: 16, 22, 31, 51–52, 61–63.

⁸⁵ *SRP*. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 493–494; dar žr. Rackevičius 2002: 37.

⁸⁶ *Chronicon Dubnicense* 1884: 163 („<...> in armis militaribus transeuntes, et cum appropinquant vallum, ecce desuper sagittatores balistrary ipsos crudeliter impetebant, et ligna grandia et lapides in tanta copia proicientes, quod etiam Lodovicum regem in capite ictu letali cum malleo ligneo vel calumpita i. e. Swlyok concusserunt, et ipsum in terram deiecerunt“).

⁸⁷ Schmidtchen 1977: 8, 38.

⁸⁸ *SRP*. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 578.

⁸⁹ Ten pat: 618.

⁹⁰ Nikžentaitis 1992: 25.

tis vokiečius, kitose – vokiečiams lietuvius. Tinkamas bendros karinės praktikos pavyzdys (kai klausimas, „kas buvo pirmas“ ar „kas ką nusižiūrėjo“, tampa nereikšmingas) – vandeniui ir sausuma vykdyti tiek lietuvių, tiek vokiečių puolimai. Livonijos kronikininkas Hermanas Vartbergė nurodo, kad 1375 m. rinktiniai lietuvių kariai, pasigaminę valteles iš medžio žievės, nuplaukė iki reikiamo punkto, kur jas paslėpę pėsčiomis užpuolė Rositės apylinkes⁹¹. Beveik tuo pat metu panašią taktiką naudojo ir vokiečių riteriai, kurie dykroje pasigaminę valtys nusitempė jas iki Nemuno ir užpuolė Perlamo apylinkes⁹². Šio puolimo metu valtys buvo naudojamos ne tik ketinant iš pasalų užpulti kraštą, bet ir kaip skubaus pasitraukimo priemonė. Lietuvos istoriografijoje pasitaikė atvejis, kai ką tik minėtos lietuvių valtys iš medžio žievės buvo palaikytos lietuviškojo upių laivyno atsilikimo požymiu, nes esą „sunku ir įsivaizduoti, kaip lygioje kovoje lietuviai galėjo kautis iš medžio žievės padarytose savo valtelėse su kryžiuočių laivynu“⁹³. Reikia pažymėti, kad tokių valčių paskirtis buvo ne jūrų ar upių mūšiai, bet desantinės operacijos, kurias vykdavo specialiai įgudę kariai.

Smulkius ir specialiai organizuotus dalinius galima įžvelgti jau nuo seno žinomuose vadinamuosiuose plėšikų būriuose, kurių būta tiek vokiečių, tiek ir lietuvių pusėje. Sąvoka „plėšikai“ (lot. *latrunculi*, vok. *Struter*) yra apsunkusi nuo šiuolaikinių asociacijų, brėžiančių ribą tarp kario ir plėšiko. Lietuvių ir kryžiuočių karo metu tokie kariai plėšikai vykdė karines (diversines) funkcijas ir tam tikrais pavaldumo saitais buvo susieti su krašto valdžia. Mums svarbu pastebėti, jog ši terpė telkė žmones, gyvenančius vien iš karo verslo. Kad tai nebuvo niekingas užsiėmimas, matyti ir iš Petro Dusburgiečio aprašomų Prūsijos plėšikų „žygdarbių“ Lietuvoje⁹⁴. Nėra pagrindo manyti, kad to meto Lietuvos visuomenėje tokia veikla prieš žemėje būtų laikoma negarbinga. Greičiausiai iš šios aplinkos buvo verbuojami lietuviams tarnavę žvalgai, kuriems vadovaudavo vardais paminėti vadai (statuso ženklas!)⁹⁵. Regis, kad tokie žvalgų būriai buvo priskirti tam tikrai tarpusavio pavaldumo sistemai, – tą rodytų žinia apie vyresnįjį („geresnįjį“) Kęstučio žvalgą bajorą Maldį⁹⁶.

Taikaus lietuvių ir vokiečių bendravimo formų analizė atskleidžia daug sudėtingesnę istorinės tikrovės vaizdą, negu galima būtų pamanyti remiantis įprasta lietuvių ir kryžiuočių priešprieša. Nepaisant lietuvių ir kryžiuočių karo žiaurumų, šio karo ilgalaiškumas formavo tiek geografinę, tiek ir socialinę terpę, kurioje vyko intensyvūs tarpusavio kontaktai. Geografinė prasme tai visų pirma būtų vokiečių ir lietuvių pasienio pilys bei jas skyrusi dykra. Šią aplinką reikėtų išsamiau ištirti, tačiau jau dabar galime spėti, kad tokiose pilyse, kaip Ragainė, ar tokiose pasieno zonose, kaip panemunių dykros, telkėsi žmonės, geriausiai pažįstantys prieš kraštą ir jo gyventojus. Lietuvos kunigaikščių dvarai buvo ne vien karinėms naujovėms imliausia socialinė aplinka. Būtent juose telkėsi žmonės, sugebėję palaikyti intensyvius kontaktus su prieš puse: derybose ir pokalbiuose, puotose ir medžioklėje. Visa tai sudarė palankias sąlygas, kad tam tikros riterių kultūros formos formaliai prigytų dar pagoniškos Lietuvos kunigaikščių dvaruose.

⁹¹ SRP. Bd. 2: Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae: 108.

⁹² SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 581.

⁹³ Nikžentaitis 1992: 19.

⁹⁴ Plg. SRP. Bd. 1: Petri de Dusburg Cronica terre Prussie: 149.

⁹⁵ SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg: 599 („quendam Grande vocabulo conductorem“).

⁹⁶ Ten pat: 595.

IŠVADOS

1. XIV a. II pusėje, intensyvėjant Vokiečių ordino ir lietuvių karui, kartu daugėjo progų taikiems kontaktams ir bendravimui, kuris reikšdavosi bendromis Lietuvos kunigaikščių vaišėmis su vokiečių riteriais ar pastarųjų tarnyba Lietuvos valdovų dvaruose.

2. Tyrimo metu nustatyta, kad iš visų aptariamo laikotarpio (1311–1394 m.) Lietuvos kunigaikščių būtent Kęstutis palaikė su kryžiuočiais artimiausius ryšius, kurie kartais tapdavo familiarūs.

3. Specifinę socialinę terpę sudarė vokiečių ir lietuvių perbėgėliai. Šiai terpei taip pat priskirtini šnipai ir žvalgai.

4. Tyrimo metu išaiškėjo, kad taikūs kontaktai tarp lietuvių ir vokiečių buvo pakankamai intensyvūs, bet juos plėtojo tik labai siauras šių visuomenių atstovų sluoksnis: didieji kunigaikščiai ir jų artimiausia aplinka bei aukščiausia Vokiečių ordino karinė vadovybė (ypač maršalas ir pasienio pilių, tokių kaip Ragainė, komtūrai). Šiuos kontaktus galime pavadinti pragmatiškais, t. y. jie buvo paremti išskaičiavimu ir neišvengiamu bendravimu vyraujančio tarpusavio priešiško atmosferoje.

5. Ši siaura terpė buvo pagrindinis laidininkas, kuriuo į Lietuvą patekdavo technologinės karinės naujovės ir kai kurie riterių kultūros elementai.

6. Taikūs kontaktai tarp lietuvių ir vokiečių XIV a. II pusėje dar kartą įrodo, kad pagoniškos Lietuvos visuomenė buvo imli naujovėms.

Gauta 2009 01 29
Parengta 2009 02 03

Literatūra ir šaltiniai

1. Arszynski, M. *Budownictwo warowne zakonu krzyzackiego w Prusach (1230-1454)*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1995.
2. Baronas, D. Aukštaitija kovų su Livonijos ordinu metu (XIII–XIV a.). *Iš Panevėžio praeities: Upytės žemei 750 metų*. Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2004. 36–55.
3. Baronas, D. Kęstučio pabėgimas iš Marienburgo. *Lietuvos istorijos studijos*. 2003. 11: 23–33.
4. Baronas, D. Raseinių žemė kovų su Vokiečių Ordinu metais (XIII–XIV a.). *Žemaičių žemė*. 2006. 1–2(50–51): 10–12.
5. Baronas, D. Saulės mūšis – mirtinas smūgis kalavijuočiams. *Veidas*. 2006 09 21. Nr. 38: 40–42.
6. Boockmann, H. *Vokiečių ordinas. Dvylika jo istorijos skyrių*. Vilnius: Aidai, 2003.
7. Bumblauskas, A. *Senosios Lietuvos istorija 1009–1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005. 80, 88–89.
8. Christiansen, E. *The Northern Crusades. The Baltic and the Catholic Frontier 1100–1525*. London: Macmillan Press, 1980.
9. Dundulis, B. *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960.
10. Ekdahl, S. Die Flucht der Litauer in der Schlacht bei Tannenberg. *Zeitschrift für Ostforschung*. 1963. Bd. 12: 11–19.
11. Ekdahl, S. *Jono Dluogošo „Prūsų vėliavos“ – Žalgirio mūšio šaltinis*. Vilnius: Viltis, 1992.
12. Ekdahl, S. The treatment of prisoners of war during the fight between the Teutonic order and Lithuania. *The Military Orders: Fighting for the Faith and Caring for the Sick*. 1. Ed. M. Barber. Aldershot: Variorum, 1994. 263–269.
13. Ekdahl, S. *Žalgiris. Šiandienos žvilgsnis*. Sud. V. Dolinskas. Vilnius, 1999.
14. Gudavičius, E. *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje*. Vilnius: Mokslas, 1989.

15. Jučas, M. *Žalgirio mūšis*. Vilnius: Mokslas, 1990.
16. Ivinskis, Z. *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1978. 255–256.
17. Ivinskis, Z. *Rinktiniai raštai*. T. 3: *Lietuvių kovos su vokiečių riteriais*. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1989.
18. Kučinskas, A. *Kęstutis*. Vilnius: Mokslas, 1988; 1-as leidimas. Marijampolė: Sakalas, 1938.
19. *Lietuvių karas su kryžiuočiais*. Red. J. Jurginis. Vilnius: Mintis, 1964.
20. Mažeika, R. Prekyba ir taika mirties zonoje: prekybinės taikos sutartys tarp lietuvių ir kryžiuočių XIV a. *Lietuvių katalikų mokslo akademija. Suvaziavimo darbai*. 1993. T. 14: 105–117.
21. Nikžentaitis, A. Belaisviai Lietuvoje ir Vokiečių ordino valstybėje (1283–1409). *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Vilnius: Lietuvos istorijos instituto biblioteka, 1997. 507–527.
22. Nikžentaitis, A. XIII–XIV a. lietuvių kariuomenės bruožai (organizacija, taktika, papročiai). *Karo archyvas*. 1992. T. 13: 3–34.
23. Nowakowski, A. *Uzbrojenie wojsk krzyżackich w Prusach w XIV i na pocz. XV w.* Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 1980.
24. Paravicini, W. *Die Preussenreisen des europäischen Adels*. Teil 1–2. Sigmaringen: J. Thorbecke Verlag, 1989; 1995.
25. Petrauskas, R. Der Frieden im Zeitalter des Krieges. Formen friedlicher Kommunikation zwischen dem Deutschen Orden und dem Großfürstentum Litauen zu Beginn des 15. Jahrhunderts. *Annaberger Annalen über Litauen und Deutsch-Litauische Beziehungen*. 2004. Bd. 12: 28–42.
26. Petrauskas, R. Tolima bičiulystė: asmeniniai Vokiečių ordino pareigūnų ir Lietuvos valdovų santykiai. *Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje*. Sud. R. R. Trimonienė, R. Jurgaitis. Šiauliai: Saulės delta, 2007. 206–222.
27. Rackevičius, G. *Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a.* Vilnius: Pilių tyrimų centras „Lietuvos pilys“, 2002.
28. Runciman, S. *A History of the Crusades*. T. 1–3. London: Pelegrine books, 1978.
29. Schmidtchen, V. *Die Feuerwaffen des Deutschen Ritterordens bis zur Schlacht bei Tannenberg 1410. Bestände, Funktion und Kosten, dargestellt anhand der Wirtschaftsbücher des Ordens von 1374 bis 1410*. Lüneburg: Nordostdeutsches Kulturwerk, 1977.
30. Starnawska, M. *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*. Warszawa: DiG, 1999.
31. Urban, W. *The Baltic Crusade*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 1994.
32. Urban, W. *The Prussian Crusade*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 2000.
33. Urban, W. *The Samogitian Crusade*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 1989.
34. Urban, W. *Žalgiris ir kas po jo: Lietuva, Lenkija ir Vokiečių ordinas – nemirtingumo beiškant*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.
35. Zabiela, G. *Lietuvos medinės pilys*. Vilnius: Diemedis, 1995.
36. Баронас, Д. Древнейшие следы пребывания русских в Вильнюсе. *Slavistica Vilnensis*. 2004. 53(2): 161–166.

Chronicon Dubnicense. Ed. M. Florianus. Lipsiae: Quinqueecclesiis, 1884.

Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.). Parengė J. Jurginis ir A. Šidlauskas. Vilnius: Mokslas, 1988.

Petras Dusburgietis. *Prūsijos žemės kronika*. Par. R. Batūra, vertė L. Valkūnas. Vilnius: Vaga, 1985.

Ph. de Mezieres. *Le Songe du Vieil Pelerin*. Vol. 1–2. Ed. by G. W. Coopland. Cambridge University Press, 1969.

Scriptores Rerum Prussicarum (toliau – SRP). Bd. 2: Die littauischen Wegeberichte. 664–708.

SRP. Bd. 2: Hermanni de Wartberge Chronicon Livoniae. Hrsg. E. Strehlke. 9–116.

SRP. Bd. 2: Die Chronik Wigands von Marburg. Hrsg. T. Hirsch. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1863: 429–672.

SRP. Bd. 1: Petri de Dusburg Cronica terre Prussie. Hrsg. M. Töppen. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1861: 3–269.

Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae. Bd. 1. Ed. A. Theiner. Romae: typis Vaticanis, 1860.

Vygandas Marburgietis. *Naujoji Prūsijos kronika*. Vertė R. Jasas. Vilnius: Vaga, 1999.

DARIUS BARONAS

Features of peaceful contacts between Lithuanians and Germans in the 14th-century vortex of war

Summary

The aim of this article is to make an enquiry into the peaceful contacts between the Lithuanians and the Germans, which were bound to take place against the backdrop of continual hostilities in the 14th century. Scholarship has made very much in terms of political history of this war (circumstances and results of military campaigns, their chronological sequence, participants, etc.), but, in our opinion, it has so far not devoted sufficient attention to the fact that even in those circumstances the pagan society of Lithuania was rather receptive to the military and non-military innovations that arrived in the wake of this war. The chronological limits of our paper lie largely in square with those of the chronicle of Wigand of Marburg (1311–1394), a chronicle which, along with that of Peter of Duisburg, supplies the bulk of evidence and spans a rather long period of time to allow us to see what spheres of interaction were most exposed to mutual contacts. In pursuing this aim, we have broken down the available material into what follows: a) talks and banquettes of Lithuanian grand dukes with Teutonic knights; b) knights serving at the grand-ducal court; c) German and Lithuanian deserters and d) the movement of military innovations in both directions. It became clear that peaceful contacts were quite intensive between the parties, but they involved only a very limited number of men: such contacts were maintained by Lithuanian dukes and their closest entourage and by the top military officers of the Teutonic Order (mainly grand master and marshal) and the commanders of frontier castles (Ragnit, e. g.). The contacts between them may be regarded as pragmatic in the sense that they were unavoidable in the midst of hostilities when talks on armistice and negotiations over the matters related to prisoners-of-war had to be on the order of the day. This zone of interaction produced a thin social stratum that must be regarded as the main go-between who brought news to one side about the other (they were spies, scouts, deserters and the like). It is also clear that contacts between the Lithuanian grand dukes and the knights were instrumental in stimulating the Lithuanians to adopt certain elements of knightly culture while they were still pagan (the second half of the 14th – first half of the 15th century).

Key words: Lithuania, Lithuanians, the Teutonic Order, the Crusades, technological innovations